

SKÄRKINDS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Skärkinds församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2006*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SKÄRKINDS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Skärkinds församling

Norrköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Skärkinds kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Skärkinds kyrka	5
Kyrkogårdens historik	5
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	10
Beskrivning av kyrkogården	11
Beskrivning av enskilda kvarter	20
Kvarter 1	20
Kvarter 2	23
Kvarter 3 och 4	25
Kvarter 5 och 6	28
Kvarter 7 och 8	30
Källor	32
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	33
Förklaring till exempellistan	33
Utvärderingskarta	34
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m.m. och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: "Om en

gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

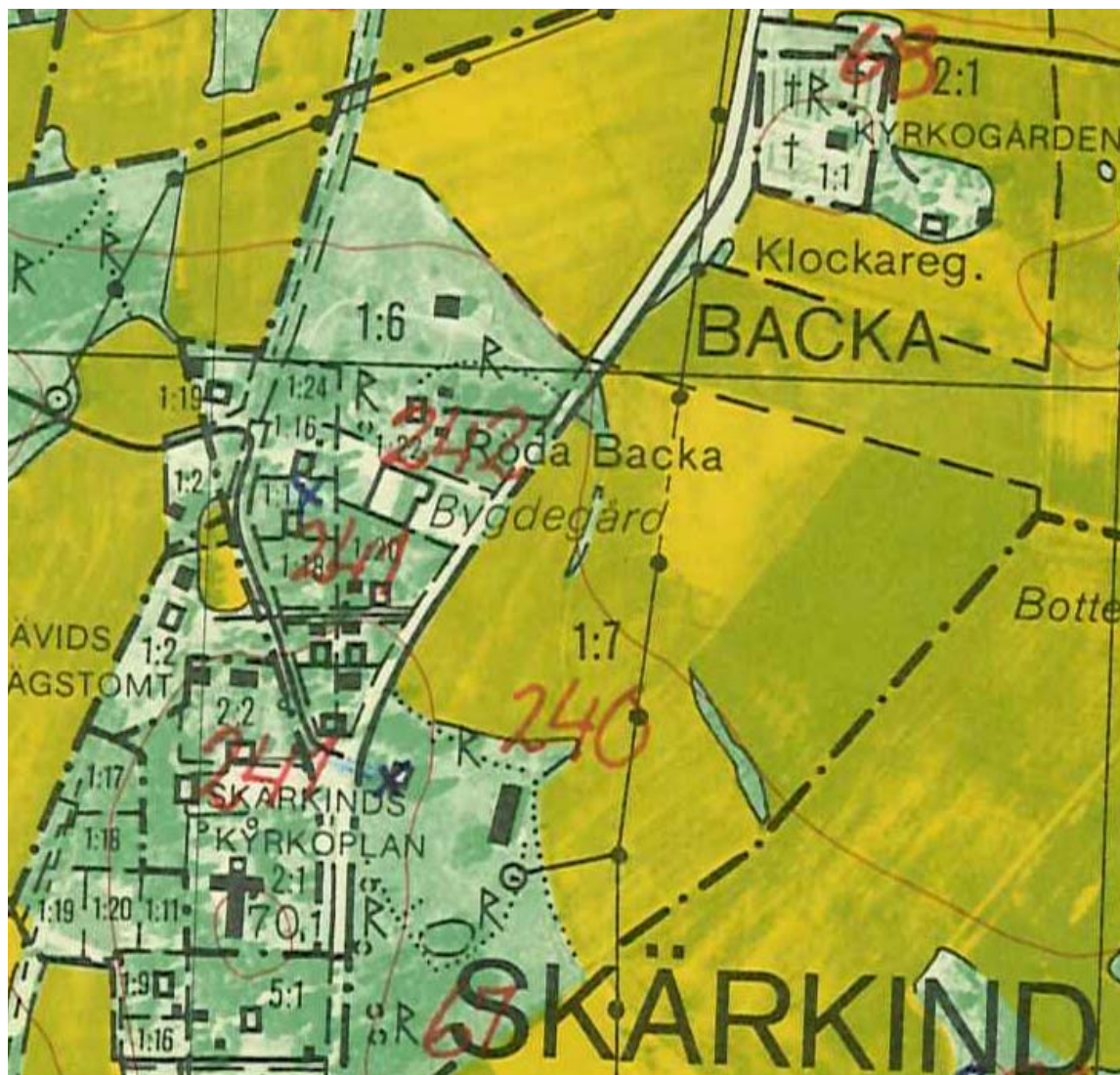
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete har utförts av antikvarie Olle Hörfors och rapport av Jeannette Kreutz, Östergötlands läns museum 2006-2007. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur häradsekonomska kartan, blad nr 086 62 Skärkind, 1981. Kyrkogården med det gamla gravkapellet ligger högst upp i bildens högra hörn. Kyrkan ligger i det nedre vänstra hörnet.

SKÄRKINDS KYRKOGRÅRD

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan ligger väl synlig på en ås i ett fornlämningsrikt sprickdalslandskap med vid utblick över bygden. Den är omgiven av varierad bostadsbebyggelse främst från 1900-talet. Kring den grustäckta kyrkplanen står den f.d. kyrkskolan från 1861 och det f.d. kommunalhuset från 1837. Båda är i 1½ våning med vita spritputsade fasader och tvåkupigt tegeltäckt sadeltak. Den f.d. prästgården ligger drygt en km sydöst om kyrkan och har en timrad huvudbyggnad från 1700-talet flankerad av två flyglar omgivna av en stor park.

Skärkinds kyrka

Det gravkapell som ligger på den äldre kyrkogården, som denna rapport berör, är en del av den äldsta kyrkan i Skärkind. Den äldsta kända stenkyrkan i Skärkind uppfördes sannolikt under äldre medeltid men dess ursprungliga planform är inte känd. När en ny kyrkobyggnad byggdes revs den gamla kyrkan med undantag av koret som bevarades som gravkapell. Kyrkan uppfördes av byggmästare Abraham Nyström åren 1835-36 ett stycke nordväst om den gamla. Den är byggd i empirstil efter fortifikationsingenjören Justus Weinbergs ritningar med korta korsarmar i öster och väster, rakslutet korparti med utbyggd sakristia i söder samt torn vid norra gaveln. År 1906 orsakade ett åsknedslag en brand som delvis förstörde kyrkan. En omfattande restaurering genomfördes efter ritningar av professor Erik Lallerstedt som utformade en ny tornavslutning samt en inredning i jugendstil, en av länets få välbevarade kyrkliga interiörer från sekelskiftet 1900.

Flygfoto över Skärkinds nya och gamla kyrka. Gravkapellet med kyrkogård tillhörande den äldre kyrkan syns ovanför tornet. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

Kyrkogårdens historik

Den gamla kyrkogården har använts som begravningsplats sedan länge, trots att en ny kyrka byggdes. Marken runt den nya kyrkan var nämligen helt olämplig för jordfästning. 1985 återinvigdes gravkapellet och samtidigt utökades kyrkogården. Gravkapellet hade under lång tid använts som kapell, men det genomgick en omfattande renovering. 1983 beslutade kyrkonämnden att satsa 400000 kr på in och utvändigt renovering av kapellet.

Äldre foto över gravkapellet. Fotot kommer från Östergötlands läns museums samlingar.

Gravkapellet 1943. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

Runstenar på Skärkinds kyrkogård 1942. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

Intill kapellet finns en runsten som påträffades 1876 i golvet i den gamla kyrkans kor. Inskriften kan sannolikt dateras till 400-talet och är den äldsta runinskriften i Östergötland. Den andra runstenen, som också den påträffades i kyrkan, är dekorerad med ett kors och dateras till 1000-talet. Texten på den runstenen med kors har översatts till: *"Göt och Fastulf och Björn och Rosten de reste denna sten efter Stybbe, sin fader god"*. Denna sten har en enkel runslinga och med ett kristet kors i mitten. Texten på den äldre stenen, den till höger på fotot på föregående sida, består av en enda rad, "SKI PALEUBAR" d.v.s. namnet "Skinn-Ljuv". Namnet syftar troligen till en pälshandlare med namnet Ljuv.

Tidigare låg det två äldre stenhällar som trappa in till gravkapellet. Pastorsämbetet i Skärkind ämnade i en skrivelse 1952 till Riksantikvarieämbetet att byta ut dessa mot en trappa i kalksten. Det rörde sig troligtvis inte om några gravhällar, men RAÄ meddelade att detta borde undersökas mer noggrant. För övrigt fanns inget att invända mot att trappen byttes ut.

Östergötlands Läns museums genomförde 1987 en kyrkogårdsinventering över kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. En förteckning nämner några av dessa i Skärkind. Den berör dels de ovan nämnda runstenarna och kalkstensvården från 1620, se foton på nästa sida. Texten på denna lyder: *"Her ligga begrafne erlig och velactig Nils Larssons barn till Lundeby hvilka afsomnade anno 1620. Per Nilson och Sven Nilson, then 20 marty. Then 5 aprills afsomnade Bendt Nilson. Gud forlene them i salig upståndelse."* Under stenen vilar också "salig Jonas i Lundby" död 1679.

Längs med bogårdsmuren på västra och norra sidan finns flera kalkstensvårdar. Dessa representerar det tidiga 1800-talets gravvårdstyp. Under en sten med kraftigt markerade

överstycken och fot vilar komministern i Skärkind Henning Bleumer. Han föddes 1754 och dog 1825. Hans maka Cath Houg, 1763-1837, ligger också begravnen här. Bleumer stiftade församlingens folkskola genom en donation av frälsehemmet Skälvid. En textrad lyder att "Tacksamheten reste wården 1863".

Vidare finns det en vård i marmor som restes till minne av Anders Sällberg. Han var kungl. Hovpredikant, prost och kyrkoherde i Skärkind och levde 1764-1827.

Ett kalkstenskors är till minne upprest af den trogna vänskapen öfver välborne fru majorskan Carolina Silfversparre förr Debesche. Död den 9 april 1843.

Runt Anders Jakob Bromans gravplats finns ett rikt utsirat goticerande gjutjärnsstaket. Broman levde 1788-1878, och var teol. och fil. doktor, kontraktsprost samt kyrkoherde i Skärkind 1829-1876. Med honom vilar även hans hustru Anna Regina Lindblom.

Ett ovanligt, anonymt monument från den nationalromantiska epoken är rest vid kyrkogården södra mur. Det är en drygt två meter hög, svart granitvård med en drakslinga med texten: "Här ligga folkungars ättlingar. Gud hjälpe deras själar".

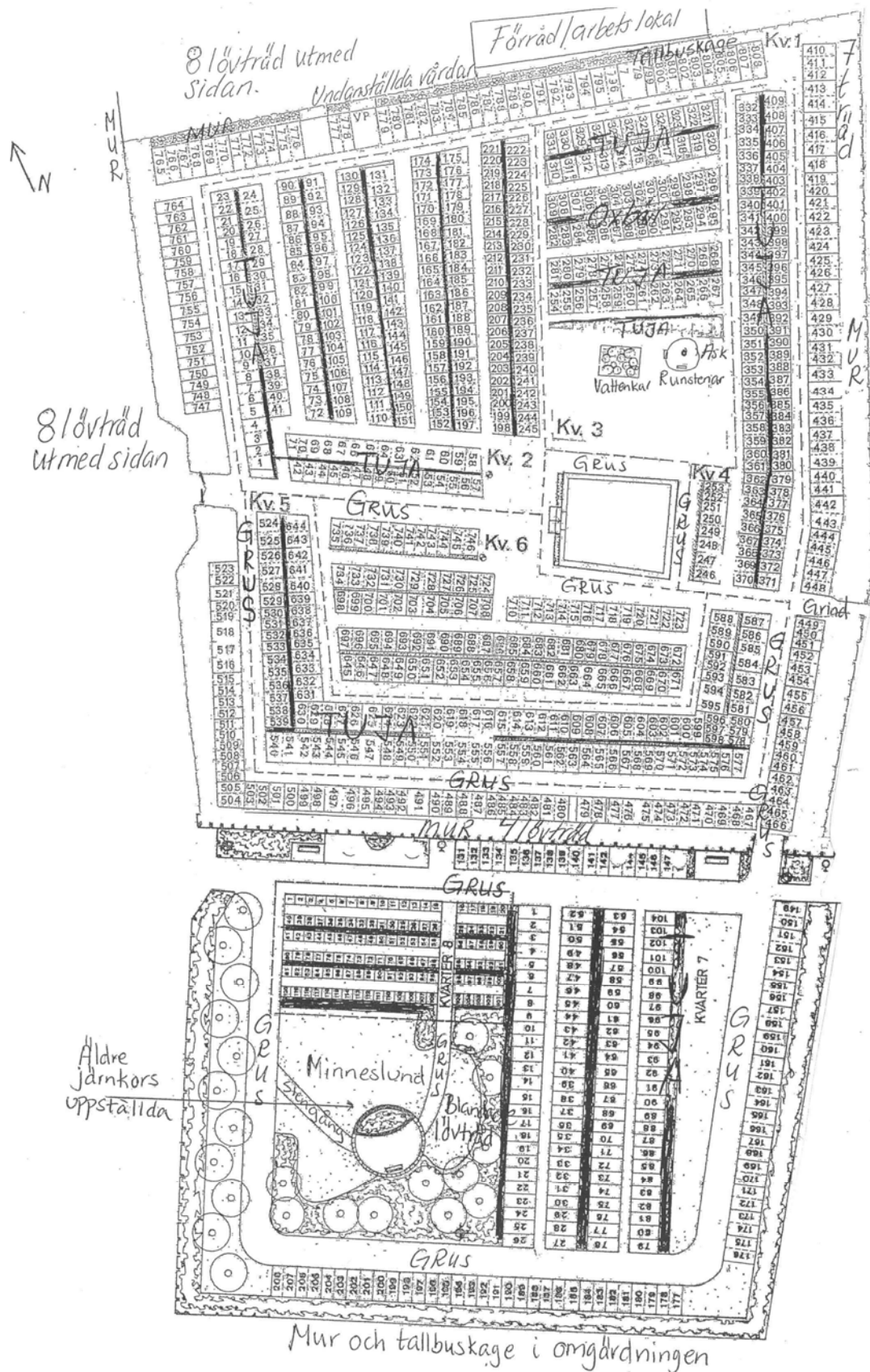
Äldre gravvård från 1620. Numera har den ett tak som skydd. Foto ur Östergötlands läns museums samlingar.

I en tidningsartikel från 1934 inför 100 års jubileum i kyrkan, 1936, står att även den äldre kyrkan reparerats utvändigt och avfärgats. Även äldre gravvårdar har restaurerats. B. la den från 1620 som fotona ovan visar.

Kvarter 7 och 8 ligger på den utvidgade delen söder om kyrkan. De tillkom 1985 när kapellet återinvigdes. Då gjordes samtidigt en utökning av kyrkogården. Gravkapellet hade under lång tid använts som kapell, men det genomgick vid den tiden en omfattande renovering. På nya kyrkogården finns förutom i minneslunden och omgärningen rygghäckar planterade längs de tänkta gravplatserna.

Ett kyrkstall som låg några hundra meter norr om kyrkan revs hösten 1986. Möjligen är det denna byggnad som syns på färgfotografiet på sidan 5.

1997 inkom till Länsstyrelsen en ansökan om att få ta bort grusläggning och stenram på en äldre gravvård, nr 735-738 i kv. 6. Detta motsatte sig dock Länsstyrelsen konstaterar att den nämnda familjegraven hör till de få gravplatser med grus som överhuvudtaget finns kvar på Skärkinds kyrkogård. Det finns en till mittemot, norr om grusgången och ytterligare en söder om gravkapellet. Därför fann Länsstyrelsen det mycket angeläget ur kulturmiljösynpunkt att den vackra familjegraven med gravplatserna 735-738 bevaras. Länsantikvarie Bengt Häger avslutar sin skrivelse med att det inte är någon tvekan om att en förändring av de ytterst få bevarade grusgravarna på Skärkinds kyrkogård är att räkna som väsentlig ändring. Under de tio år som gått sedan dess har fler gravar fått tillbaka sin grusläggning.

Skärkinds kyrkogård. Kartan visar vegetation m.m.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅRDEN

Kyrkogården har en relativt rektangulär planform. Ett gravkapell är centralt beläget på kyrkogården. Det finns sex kvarter på den äldre delen av kyrkogården. Gravplatsnumreringen är dock löpande och stämmer inte överens med kvartersindelningen. Kyrkogården har utvidgats med kvarteren 7 och 8 söder om den gamla. Där finns en minneslund. För övrigt saknas ännu gravvårdar.

Allmän karaktär

Runt kyrkogårdens äldre del finns ett tydligt markerat yttervarv av gravvårdar intill kyrkogårdsmuren. Den äldre kyrkogården har en delvis öppen karaktär. De rygghäckar som finns ger inget slutet intryck. Den nya delen av kyrkogården, kv. 7-8, har däremot en strikt karaktär med rygghäckar av tuja. Denna nya del har ännu inte tagits i anspråk av gravvårdar.

Omgärdning

Den gamla delen av kyrkogården omges på alla sidor av en kyrkogårdsmur lagd i kallmursteknik. Muren är en halvmur där insidan är lika hög som kyrkogården eller något högre. Muren är mellan 1 och 1,3 m hög och består av tre till fyra varv 0,2-1,2 m stor lätt tuktad granit. Trädkransen består huvudsakligen av relativt gamla lövträd. Två träd i väster och ett i öster är ersatta av yngre träd. I väster finns åtta, i norr åtta, i öster sju och i söder fyra träd. I norr finns också längs större delen av sträckan en häck av tallar.

Den nya delen omges i norr av den gamla kyrkogårdens mur. På övriga sidor finns en 0,4-1m hög kyrkogårdsmur bestående av två till tre skift av 0,4-1,2 m stor sten. Murens insida är lika hög som kyrkogården. På murkrönet växer en häck av tallar.

Den norra muren till höger och den nya, utvidgade delen till vänster.

Runt den nya kyrkogården finns utöver lövträd, även en häckomgärdning av tall.

I det nordvästra hörnet fortsätter muren ut en bit åt norr. I denna del av muren finns flera bevarade bindningar för hästar.

Ingångar

Huvudgrinden i väster är en pargrind i gjutjärn med en ornering i spjälor och rutor. Grindstolparna är av järn och firsidiga med ett infasat mittparti. De kröns av kors i järn. Både grinden och stolparna är grönmålade i en ljus nyans. I öster finns en enkelgrind i trä, ornerad med kryss och spjälor i två nivåer. Stolparna är firsidiga granitpollare. I det sydöstra hörnet finns en enkel öppning i muren mellan den nya och den gamla delen. I den nya delen finns ingångar i form av öppningar i muren i förlängningen av den norra grusgångens förlängning i både öster och väster. I öppningarnas mitt står järnpollare, vilkas syfte är att hindra fordonskörning i området.

Den västra huvudingången.

En mindre grind på den östra sidan.

Vegetation

Förutom i trädkransen finns några rygghäckar av nästan uteslutande tuja i de flesta av kvarteren. Kring de båda runstenarna har en tall i bred häckform planterats och bakom stenarna växer en ask. På nya kyrkogården finns förutom i minneslunden och omgärningen rygghäckar planterade längs de tänkta gravplatserna. Vid minneslunden finns flera höga lövträd av bl.a. björk. Längs med muren i norr finns två planteringar innehållande buskar och blommor.

Gångsystem

Grusgångarna inne i kvarteren är i stor utsträckning borttagna. Av de kvarvarande löper en grusgång från huvudgrinden till entrén på kapellet och runt detsamma. Från den västliga ingången viker en grusgång av från mittgången och sträcker sig åt söder, längs södra sidan och fram mot den östra grinden. Där viker den av mot kapellet och går således inte fram till grinden. I det sydöstra hörnet fortsätter grusgången in på den nya delen, kv. 7-8. Där fortsätter grusgången runt hela den nya delen. Den går inte intill omgärningen utan precis som på den äldre delen går den intill en smal gräsmatta. På den äldre delen finns på dessa gräsmattor en rad av gravar. I kvarter 8 löper två grusgångar in till minneslunden. Grusgångarna övergår i plattgångar av gatsten längre in i minneslunden som har en stor stensatt yta.

I det sydöstra hörnet sträcker sig en grusgång genom både den gamla och den nya delen. Till vänster skimtar den grusgång som går längs den södra sidan av den äldre delen.

Gravvårdstyper

Det finns flera olika typer av gravvårdar på Skärkinds kyrkogård. Dels finns det en stor andel högresta gravvårdar som hör till det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal. Det finns en tradition i länet att placera större gravanläggningar i yttervarvet, i kvarterens ytterkanter och i närheten till kyrkan, i det här fallet kapellet. Så är även fallet på denna kyrkogård. Enstaka linjevårdar finns också kvar på kyrkogården. Systemet med linjegravar växte fram i slutet av 1700-talet. Det innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så vis kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statuskillnad" men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet vårdar togs bort. Linjevårdarna är i regel små och enkla, t. ex, träkors eller mindre gravstenar i olika material. Det är av vikt att de kvarvarande linjevårdarna bevaras för att kunna följa ordningen på gravläggningarna.

Grustäckta gravar var tidigare mycket vanligt på länets kyrkogårdar men har från mitten av 1900-talet och framåt till stor del lagts om till gräs. 1997 fanns enligt en notering från länsstyrelsen tre grusgravar kvar. Sedan dess har två gravanläggningar fått tillbaka sin äldre grustäckning. Det förhåller sig likadant med gravvårdar omgärdade med stenram. Omgärdning med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. Efterhand har dock flera gravanläggningars stenramar tagits bort för att underlätta skötseln av gravarna.

På Skärkinds kyrkogård finns ett flertal äldre gravvårdar. Bland annat finns det en vars äldsta datering är från 1620. Vid sidan av de moderna vårdarna från senare tid finns det även flera olika typer av ålderdomliga vårdar som exempelvis olika sorters kors, öppen bok, bautasten och kalkstensvårdar.

Många av de äldre vårdarna har någon form av titel och även gårdsnamn förekommer på en del av dem. Titlar är intressanta i och med att de berättar mycket om vilka samhällsgrupper som levt och verkat i en bygd. Här på Skärkinds kyrkogård är Lantbrukare och Hemmansägare de vanligaste titlarna. Det finns också kyrkliga titlar så som Kyrkoherden, Kontraktsprost, Kyrkvärd, Comministern, Kungl. Hofpredikant, Kyrkovaktmästare, Orgelnisten. Vidare finns det militära yrkestitlar som Överstelöjtnant, f, Furiren, f Grenadjären. De gårdsnamn etc. som förekommer är bl.a. Vesterby, Stymbla, Skärkind, Kättestad, Hestad, Bäckeby, Lunnebjörke.

Gravvård 475 i kvarter 1 omgärdas av ett järnstaket.

480 i kv. 1 har grustäckning och omgärdas av stenram.

Gravvård 516 och 517. Den högra av dem är daterad 1620 och skyddas numera av ett tak.

Nr 470 i kv. 1 liknar en runsten.

Nr 747, kv. 1, från 1825.

Minneslund

Lunden ligger på den nya kyrkogårdsdelen i kv. 8. Den består av en stensatt rundel i mitten vilken till hälften består av en blomsterrabatt. I fonden finns en lund av åtta björkar ett par rönnar och en hög gran. På baksidan av denna finns häckväxter som snöbär och häggmispel m.m. I rundeln finns en parkbänk och tre firsidiga betongfundament för blomisättning samt ett järnskap för ljus. Äldre järnsmideskors, funna på kyrkvinden, är uppsatta i minneslunden. En minnesskylt berättar att deras ursprungliga placering inte är känd.

Äldre järnsmideskors i minneslunden.

Minneslunden.

Byggnader

Direkt norr om muren finns ett garage med arbetslokal i ena änden. Byggnaden har röd panel med vita knutar och taket är klätt med svart plåt.

Arbetslokal utanför norra muren. Intill denna finns kompostbehållare etc. På baksidan av byggnaden står bortplockade gravvårdar.

Övrigt

I nordväst finns ett parti där muren dragits ut mot norr. Detta för att skapa en jordramp på vilken fordon och annat kan tas in på kyrkogården, se bilden nedan. I murförlängningen har äldre sten från borttagen mur använts, och ett par av stenarna innehåller bindringar, vilka också finns på nordmuren. Sannolikt har den del av nordmuren som är vänd mot rampen tagits bort och stenen från denna använts för murförlängningen.

På kyrkogården står två runstenar. En av dem är Östergötlands enda runsten från äldre järnålder.

Kulturhistorisk bedömning

Skärkinds gravkapell, kyrkogård, murar, trädkrans och ålderdomliga gravvårdar har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det gravkapell som ligger på den äldre kyrkogården är en del av den äldsta kyrkan i Skärkind. Den äldsta kända stenkyrkan i Skärkind uppfördes sannolikt under äldre medeltid men dess ursprungliga planform är inte känd. När en ny kyrkobyggnad uppfördes revs den gamla kyrkan med undantag av koret som bevarades som gravkapell.

Kyrkogårdsmuren har ett mycket högt kulturhistoriskt värde vilket förstärks av de bevarade bindringarna för hästar i muren. De två grindarna har ett högt värde. Träden i trädkransen visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framför allt under 1800-talet.

De mer påkostade gravarna visar på en indelning av kyrkogården som har varit mycket vanlig åtminstone sedan andra delen av 1800-talet, då de mer påkostade gravarna placerades invid kyrkogårdsmuren eller i kvarterens ytterkanter. Det finns ett fåtal gravar som omgärdas av stenram och som har kvar sin äldre grustäckning. Två gravanläggningar omgärdas även av järnstaket. Det är en mer påkostad form av omgärdning. Ingen grav på Skärkinds kyrkogård omgärdas med häckar av tuja eller buxbom, något som tidigare har varit vanligt på kyrkogårdar, liksom stenramar. Omgärdningar med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. Grustäckta gravar var tidigare mycket vanliga men från mitten av 1900-talet har de i större utsträckning lagts om till gräsgravar, främst för att underlätta skötseln. Enskilda gravvårdar har ett mycket högt kulturhistoriskt intresse. Utöver de ovan nämnda med grustäckning och omgärdning finns andra aspekter att ta hänsyn till. En gravvård kan exempelvis vara ålderdomlig, äga ett person- eller lokalhistoriskt intresse eller vara av en speciell sort eller ha ett stort värde tack vare sitt hantverksmässiga utförande. Till de ålderdomliga gravvårdarna hör gravvården i kalksten från 1620. Den står utmed den västra muren. Under senare tid har den fått ett tak som skydd. Vidare finns det flera äldre vårdar från främst 1800-tal. Ett kalkstenskors är helt oläsligt men kan vara från 1700-talet. Det finns flera olika ålderdomliga gravvårdar som exempelvis olika typer av kors. En gravvård liknar i sitt utförande en runsten med runliknande text i drakslinga.

Titlar på gravvårdar säger mycket om bland annat en trakts näringsliv och berättar vilka yrken och samhällsgrupper som levt och verkat i en bygd. Här på Skärkinds kyrkogård finns ett flertal olika titlar. De vanligaste är Lantbrukaren och Hemmansägaren, något som är vanligt för en landsortskyrkogård. Det finns också kyrkliga titlar så som Kyrkoherden, Kontraktsprost, Kyrkvård, Comministern, Kungl. Hofpredikant, Kyrkovaktmästare, Orgelnisten. Vidare finns det militära yrkestitlar som Överstelöjtnant, F. Furiren, F. Grenadjären. De gårdsnamn etc. som förekommer är bl.a. Vesterby, Stymbla, Skärkind, Kättestad, Hestad, Bäckeby, Lunnebjörke.

Kvarter 7 och 8 ligger på den utvidgade delen söder om kyrkan. De tillkom 1985 när kapellet återinvigdes. Då gjordes samtidigt en utökning av kyrkogården. Gravkapellet hade under lång tid använts som kapell, men det genomgick vid den tiden en omfattande renovering. På nya kyrkogården finns förutom i minneslunden och omgärdningen rygghäckar planterade längs de tänkta gravplatserna

I minneslunden finns flera äldre kors i järnsmide uppställda. Dessa har enligt skylten intill hittats på kyrkvinden. Dessa har liksom övriga upptagna kulturintressanta gravvårdar ett högt

kulturhistoriskt värde. Listan på bevarandevärda gravvårdar för Skärkind ska dock ses som ett exempel. För helhetens skull är det önskvärt att även liknande gravvårdar bevaras. Exempelvis finns från tiden vid sekelskiftet 1800/1900 högresta gravvårdar i granit. De har alla ett kulturhistoriskt intresse då de minner om den tiden.

I främst kvarter 2 finns spår av det äldre linjegravssystemet. Systemet med linjegravar växte fram i slutet av 1700-talet. Det innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon ”statusskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter flertalet vårdar togs bort. Det är av vikt att bevara linjevårdar så man kan följa ordningen på gravläggningarna.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter 1

Kvarteret sträcker sig runt hela den äldre kyrkogården och består av yttervarvet med en rad av gravar utmed varje sida längs muren.

Allmän karaktär

I kvarteret finns flera äldre, högresta vårdar som minner om en äldre indelning. Åtminstone sedan andra delen av 1800-talet var det en vanlig indelning av kyrkogårdarna i länet som innebar att de mer påkostade gravarna placerades invid kyrkogårdsmuren eller i kvarterens ytterkanter.

Kvarter 1 längs den norra sidan. Gravvård 473 och 475 med järnstaket finns i förgrunden.

Omgärdning

Kyrkogårdsmuren utgör den yttre avgränsningen.

Ingångar

De två ingångar som leder in till kyrkogården leder också närmast in till kvarteret. Dessa två ingångar finns på västra respektive östra sidan.

Vegetation

Runt kyrkogården löper en trädkrans. Den består av åtta lövträd på västra och norra sidan, sju på den östra samt fyra på den södra sidan. Innanför trädkransen finns på norra sidan även en häck av tallbuskage.

Gångsystem

Framför raden av gravar längs hela den södra samt halva östra och västra sidan finns grusgångar. Övriga grusgångar har såtts igen.

Gravvårdstyper

Det finns flera olika typer av gravvårdar i kvarter 1. Överlag är de flesta av en högre sort. Bland annat finns det flera äldre i kalksten och i granit från sekelskiftet 1800/1900. En gravvård som troligen tillkom vid den tiden är utformad som en runsten med text i en drakslinga. Det finns fyra gravanläggningar med stenram och grustäckning. Två av dem har dessutom järnstaket, vilket är en mer påkostad form av omgärdning. En annan gravvård, nr 778, från 1868 har tidigare haft en medaljong som inte längre finns kvar. Det var vanligt att gravvårdar från den tiden hade en s.k. Thorvaldsenmedaljong. Dessa olika medaljonger med olika motiv tillverkades från mitten av 1800-talet.

Flera av gravvårdarna har någon form av titel. Genom att studera titlar kan man få mycket information om hur näringsliv och social struktur sett ut i en bygd. I kvarter 1 förekommer titlar som Lantbrukaren, Kantor, Civilingenjör, Nämndeman, Häradsdomare, Överstelöjtnant och Enkan. Henning Bleumer stiftade församlingens folkskola. Han dog år 1825 och har som titel på sin vård Comministern i Skärkind. "Tacksamheten reste wården 1863."

Exempel på högest vård i svart granit, nr 459 från 1872.

Det finns även mindre, enkla vårdar, nr 773.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I kvarter 1 finns flera kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. Det finns en tradition på länets kyrkogårdar sedan 1800-talet att placera större, mer påkostade familjegravar runt kyrkogårdens ytterkanter och i ytterkanterna runt kvarter inne på kyrkogården. Denna tradition följs här på Skärkind då det längs yttermuren finns flera större gravvårdar. Ett par av dessa är större gravanläggningar med stenram och grus. Två av dem har även omgärdning av järnstaket vilket är en mer påkostad form av omgärdning.

Det finns flera gravvårdar som har någon titel, vilket är intressant ur kulturhistoriskt synvinkel. Det finns exempelvis titlar som Hemmansegaren, Enkan, Kungl. Hofpredikant, Häradsdomare, Överstelöjtnant. Den äldsta gravvården på Skärkinds kyrkogård, förutom de båda runstenarna, är en vård i kalksten från 1620. Den har under senare tid försetts med ett tak av korrigerad plåt som skydd. Det finns flera äldre vårdar från andra halvan av 1800-talet som dessvärre vittrat sönder mycket, ofta angripna av lav och mossor.

Kvarteret omgärdas liksom kyrkogården i övrigt av en trädkrans. De minner om en äldre tradition med ett parkideal som råder på kyrkogårdarna. Detta ideal uppkom vid slutet av 1700-talet då kyrkogårdarna skulle få en parkliknande karaktär. Detta har sedan levt kvar och utvecklats.

Kvarter 2

Kvarter 2 utgör ett nästintill kvadratisk område i kyrkogårdens nordvästra hörn.

Allmän karaktär

Kv. 2 har en strikt karaktär med dess sex rygghäckar av tuja. Troligtvis har kvarteret tidigare varit avsett för linjegravar.

Omgärdning

-

Ingångar

-

Vegetation

I kvarter 2 består rygghäckarna av 0,8 m höga tujor. En rygghäck av tuja finns i öst-västlig riktning utmed huvudgången mellan kapellet och huvudgrinden. Fem rygghäckar finns i nord-sydlig riktning på den större delen som utgör kvarteret.

Kvarter 2 mot väster.

Gångsystem

Framför den södra delen av kvarteret går den västliga huvudgången.

Gravvårdstyper

Kvarteret har troligen tidigare varit avsett för linjegravar. Detta system innebar att begravingarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. Systemet tillkom under 1700-talet och levde kvar till viss del så sent som 1964 då det formellt avskaffades. Dessa gravar kom under 1800-talet att bli en gravform för dem som inte kunde, eller ville betala för en

gravplats. Vårdarna är i regel små och enkla. Olika typer av mindre kors, exempelvis av trä och små vårdar av sten var vanliga linjevårdar. Huvuddelen av vårdarna i kvarteret är dock från 1950- och 1960-talen och av den för denna period typiska låga och breda sorten. En grav med bevarad stenram och grustäckning finns vid huvudgången. Ett fernissat träkors och två öppna böcker tillhör de mer ovanliga typerna av gravvårdar.

Gravvård nr 44 med dess stenram och grustäckning finns utmed huvudgången.

Nr 155 är en för kv. 2 vanlig form av gravvård.

Träkors, nr 146 från 1985.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har troligen tidigare varit avsett för linjegravar. När detta gravskick blev omodernt och helt upphörde 1964 togs troligtvis här liksom på så många andra kyrkogårdar i länet dessa gravvårdar bort. De ersattes istället av moderna vårdar från 1950 och 60-talen. Dessa gravvårdar har ännu inte så stort kulturhistoriskt intresse förutom enstaka med en särskild utformning eller de som har någon form av titel. Titlar var tidigare mer vanligt men förekommer även på gravvårdar från vår tid. Det finns tre i kvarteret som har titeln Lantbrukaren, en vanlig titel för landsortskyrkogårdar. Övriga titlar är Kusken, F.d. Banvakten och F.d. Furiren.

Kvarter 3 och 4

Dessa kvarter ligger på den nordöstra sidan av den äldre kyrkogården.

Allmän karaktär

Båda dessa kvarter har en typisk rygghäckskaraktär. I kv. 3 finns tre häckar i öst-västlig riktning och kv. 4 som är ett litet kvarter består i stort sett helt av en enda lång rygghäck i nord-sydlig riktning. Området närmast kyrkans norra sida i kv. 3 utgörs av en stor gräsyta, där runstenarna står uppställda. Av någon anledning har gravvårdarna tagits bort i detta område.

Omgärdning

På kvarter 3s västra sida ligger kv. 2. På dess norra sida, kv. 1 och öster om kv. 4 som gränsar i öster till kv. 1. Kapellet ligger på den södra sidan av de båda kvarteren.

Ingångar

-

Vegetation

I kvarter 3 står tre öst-västligt löpande rygghäckar, från norr en 0,8 m hög tuja, en 0,4 m hög oxbärshäck och slutligen en 0,8 m hög tuja. I kvarter 4 finns en 0,9 m hög nordsydligt löpande rygghäck av tuja. När kyrkogården inventerades av Östergötlands länsmuseum 1987 utgjordes rygghäckarna av tuja, ölandstok och buskrosor.

Kvarter 3 mot nordöst.

Kvarter 4 mot söder.

Gångsystem

-

Gravvårdstyper

Kv. 3 liknar föregående kvarter till sin karaktär. Även detta kvarter har troligtvis tidigare utgjort ett gammalt linjekvarter. Linjevårdarna är borttagna och samtliga av vårdarna är från 1960-talet och av den låga/breda sorten. Kvarter 4 består också till största delen av gravvårdar från senare delen av 1900-talet. Två äldre vårdar, varav en från sent 1800-tal står närmast kapellet. De övriga gravvårdarna står på rad på ömse sidor av rygghäcken. Ett undantag till de likartade vårdarna från andra halvan av 1900-talet finns i form av ett litet träkors. Trots att det inte rör sig om så gamla gravvårdar har flera av dem intressanta titlar. Det finns exempelvis en med titeln Sjökaptenen, flera Lantbrukaren, Häradsdomaren, Kyrkoherden m.fl.

Kv. 3 gravvård nr 294 är en typisk representant för den sorts gravvårdar från andra halvan av 1900-talet som är vanlig på länets kyrkogårdar.

Byggnader

-

Övrigt

I kvarter 3 finns ett äldre vattenkar i murad kalksten. Det är sexkantigt till formen. De två runstenarna står öster om detta.

Vattenkar i kalksten samt de två runstenarna som finns på Skärkinds kyrkogård.

Kulturhistorisk bedömning

Det största kulturhistoriska värdet ligger dessa kvarters struktur med den strikta karaktären som rygghäckarna bidrar till. Det är sannolikt att det tidigare funnits linjegravar i denna del av kyrkogården. När systemet med denna gravform upphörde togs dessa vårdar bort i stor utsträckning. Därför är det stora flertalet gravvårdar i dessa kvarter från senare tid. Enstaka av dem har ett kulturhistoriskt värde ändå, till stor del tack vare förekomsten av titlar. Dessa är intressanta i och med att de ger information om vilka yrken och samhällsgrupper som funnits på orten. Exempel på yrkestitlar som förekommer här i kvarter 3 och 4 är exempelvis Lantbrukare, Kyrkoherden, Häradsdomare, Sjökaptenen, F.d. Grenadjären m.m.

Kvarter 5 och 6

Dessa kvarter är de två sista som ligger på den äldre delen av kyrkogården. De ligger båda på den södra delen. Kv. 5 ligger som en inramning på västra, södra och östra sidan om kv. 6. Kvarter 5 gränsar till den grusgång som sträcker sig runt denna halva av kyrkogården. Kv. 6 ligger innanför kv. 5 och gränsar i nordöst till kapellet.

Allmän karaktär

Kv. 5 utgörs av en lång rygghäck medan kv. 6 har en helt öppen karaktär.

Omgärdning

-

Ingångar

-

Vegetation

I kvarter 5 finns en 0,7 m hög tuja i vinkel med en sträckning i kvarterets södra respektive västra del, medan motsvarande häck som är markerad på gravkartan i öster är borttagen. I kvarter 6 har samtliga häckar inne i kvarteret tagits bort och endast en 0,8 m hög tuja längs huvudgången finns kvar.

Gravvårdarna som står utmed rygghäcken hör till kv. 5. Fotot är taget mot väster.

Kvarter 6 på kapellets södra sida.

Gångsystem

-

Gravvårdstyper

Kvarteren innehåller ett stort antal höga smala vårdar från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De flesta av dessa är försedda med titlar och gårdsnamn. De allra vanligaste titlarna är Lantbrukare och Hemmansägare. Andra exempel är Direktören, Godsägaren, Nämndemannen, Riksdagsmannen, Häradsdomare, Röda Korssystem, Sjuksköterskan. En större stenramsgrav finns bevarad vid huvudgången. Tidigare har det funnits flera som tagits bort.

Stenramsgrav med grusläggning, nr 735 i kv. 6.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

I dessa två kvarter finns stort antal höga smala vårdar från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De flesta av dessa är försedda med titlar och gårdsnamn. De allra vanligaste titlarna är Lantbrukare och Hemmansägare. Andra exempel är Direktören, Godsägaren, Nämndemannen, Riksdagsmannen, Häradsdomare, Röda Korssystem, Sjuksköterskan. En större stenramsgrav finns bevarad vid huvudgången.

Rygghäcken runt kvarter 5 hjälper till att ge kvarteret en tydlig struktur. Viktig ur den rumsliga aspekten är även den korta sträckan med rygghäck i kv. 6 längs huvudgången.

Kvarter 7-8

Kvarteren ligger på den utvidgade delen söder om kyrkan. De tillkom 1985 när kapellet återinvigdes. Då gjordes samtidigt en utökning av kyrkogården. Gravkapellet hade under lång tid använts som kapell, men genomgick vid den tiden en omfattande renovering. På nya kyrkogården finns förutom i minneslunden och omgärningen rygghäcken planterade längs de tänkta gravplatserna.

Allmän karaktär

Kvarteren har ännu inte tagits i anspråk för gravvårdar. Kv. 7 har en typiskt strikt karaktär med dess rygghäcken. Kvarter 8 har en delvis strikt karaktär men halva kvarteret utgörs av minneslunden.

Omgärkning

Den nya kyrkogårdsdelen omgärdas av en låg mur. Ovanpå denna växer en häck av tall buskage. En trädkrans av varierade lövträd står runt kyrkogården.

Kvarter 7 med dess strikta karaktär av rygghäcken. Fotot taget mot öster.

Ingångar

I det nordöstra hörnet förenas de båda kyrkogårdsdelarna åt av en grusgång.

Vegetation

I den östra delen, kv. 7 finns tre nordsydligt löpande 0,8 m höga tujor. Dessa motsvaras i den västra delen av lika många och lika höga nord-sydligt löpande tujor. I minneslunden finns en blomplantering och bakom, på den södra och östra sidan, finns ett lövträdsbuskage av olika lövträd, bl.a. björk.

Minneslunden.

Gångsystem

Runt kyrkogården löper ett system med grusgångar. De går inte intill omgärdningen utan det är planerat för en rad av gravar intill muren. Genom minneslunden löper en grusgång som längre in i lunden övergår i en stenlagd yta av gatsten.

Gravvårdstyper

-

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Eftersom området ännu är så nytt och inga gravvårdar finns är de kulturhistoriska värdena inte så stora. Ur den rumsliga aspekten utgör den strikta karaktären med rygghäckarna ett visst värde. Minneslunden är en så pass ung företeelse att det är svårt att i nuläget se vilket kulturhistoriskt värde de har.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1 av 3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland.....1760. Faksimilutgåva 1993.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1703, 1727, 1866. Häradskarta från 1868-77

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

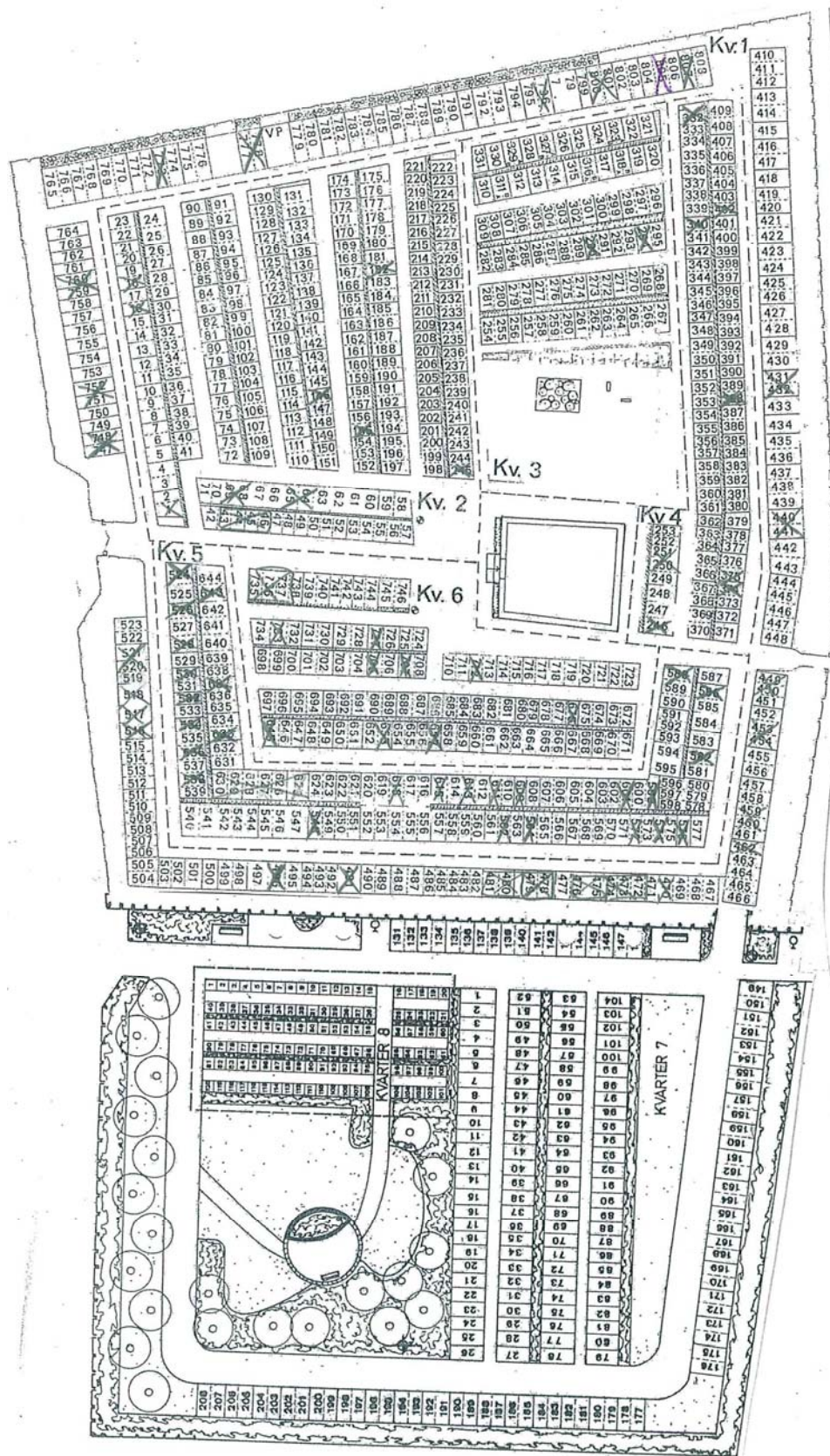
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m.m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m.m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Skärkinds kyrkogård. Kulturhistoriskt intressanta gravvårdar markeras med ett X. Omgärdade gravar är markerade i kanterna.